

ISSN 2091-5187

СЕРВИС

№3

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖУРНАЛ

2024

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2024 йил, 3-сони

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда
0561-рақам билан рўйхатга олинган.

ЎЗР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

**Тахририят ижодий
жамоаси:**

Бош муҳаррир:

и.ф.д., проф. М.Э.Пўлатов

Бош муҳаррир

ўринбосари:

и.ф.н., проф. Д.Х.Асланова

Масъул котиб:

и.ф.д., проф. М.Қ.Пардаев

Муҳаррирлар:

и.ф.д. Ф.А.Сафаров

PhD, доцент И.М.Пардаева

катта ўқит. Ш.З.Ўразов

Техник муҳаррир:

и.ф.н., доц. А.Н.Холиқулов

Корректор:

PhD С.А.Бабаназарова

Саҳифаловчи:

PhD Х.Н.Очилова

1 йилда 4 мартаба
чоп этилади.

**Ўзбекистон худудида
тарқатилади.**

Тахририят манзили:

140100, Самарқанд шаҳар,
Амир Темур кўчаси, 9-уй,

тел.: +998(66)233-28-38,

+998(97)913-74-40

факс: +998(366)231-12-53

эл.почта:

samisiservis@mail.ru

Тахририят кенгаши раиси:

М.Э.Пўлатов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис
институти ректори, и.ф.д., профессор

Тахририят кенгаши раиси ўринбосари:

Д.Х.Асланова – СамИСИ илмий ишлар ва
инновациялар бўйича проректори, и.ф.н., профессор

Тахрир кенгаши аъзолари:

Б.А.Бегалов – Ўзбекистон Республикаси Президенти
хузуридаги Статистика агентлиги директори, и.ф.д.,
профессор

М.Қ.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.К.Ғоибназаров – и.ф.д., профессор.

М.М.Мухаммедов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Д.Р.Зайналов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Муртазаев – ТДИУ СФ директори, и.ф.д., проф.

М.Р.Болтабаев – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Р.Х.Эргашев – ҚарМИИ профессори, и.ф.д.

И.С.Тўхлиев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

К.Б.Уразов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Қ.Ж.Мирзаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.И.Исроилов – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Г.М.Шодиева – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.Абдукаримов – СамИСИ профессори, и.ф.н.

Р.Қобилов – Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари

С.Н.Тошназаров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Р.Н.Нормахматов – СамИСИ профессори, т.ф.д.

А.Бектемиров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

М.Т.Алимова – СамИСИ профессори, и.ф.д.

З.Дж. Адилова – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Ш.О.Қувондиқов – СамИСИ профессори в.б., иқтисод
фанлари доктори

Л.Н.Халикова – СамИСИ профессори в.б., DSc

Ф.А.Сафаров – СамИСИ доценти в.б., DSc

МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ	
Olimjon G‘ayrat o‘g‘li Fattoyev Peculiarities of stock market development	157
Abdulxay Xasanboyevich Xodjayev, Omonilla Saydaminovich Umarov Transformatsion davlatda iqtisodiy xavfsizlikka ta’sir qiluvchi omillar	160
Рохила Баходир қизи Азизова Заргарлик хизматларини кўрсатишда маркетинг стратегияларидан фойдаланиш	163
Shahnoza Abdirashitovna Po‘latova Global iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalar va yashil marketing konsepsiyasidan foydalanishning dolzarb masalalari	169
Xilola Nematovna Ochilova O‘zbekistonda oliy ta’lim tizimini boshqarishning o‘ziga xos xususiyatlari	173
Baxtiyor Nabijanovich Dedajanov Operatsion faoliyat, uni boshqarish va yangi tendensiyalar	178
Bezodjon Oblakulov, Mekhrusa Vafokulova Marketing analysis of international brand in the case of “Chartak mineral water jv ltd”	182
ИНВЕСТИЦИЯ	
Заррух Умарович Мухаммадиев Иқтисодиётнинг ривожланишида капитал инвестицияларнинг роли ва аҳамияти	186
МОЛИЯ, ПУЛ МУОМАЛАСИ ВА КРЕДИТ	
Жахонгир Расулович Зайналов Проблемы налогообложения прибыли инновационных предприятий	192
Xusnora Dilmurod qizi Umarova Kuchli raqobat sharoitida korxonalar moliyaviy barqarorligini ta’minlash masalalari	196
Abdusamat Abdusaitovich Mamanazarov Bank faoliyatini tartibga solishning zamonaviy mexanizmlarini tatbiq etish	199
БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ, ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛ ВА АУДИТ	
Mamurjon Avazxon o‘g‘li Abdivoxidov Xizmat ko‘rsatish sohasini samarali rivojlantirish yo‘llari	206
ТАЪЛИМ, КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ВА ПЕДАГОГИКА	
Jaxongir Baxtiyorovich Quljanov, Shaxnoza Ergashevna Samandarova Katta sonlar qonuni va markov teoremasi	213
ЭЪТИБОРГА МОЛИК МАСАЛАЛАР	
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Мамлакатимизда маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш соҳасини янги босқичга олиб чиқиш, ёшларни ўз атрофига жалб этадиган лойиҳа ва ташаббусларга оид айрим таклиф ва тавсиялар	216
ИБРАТЛИ БИТИКЛАР	
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Бола тарбияси	218

<p>Х.Умарова</p> <p>Вопросы обеспечения финансовой устойчивости предприятий в условиях жесткой конкуренции</p> <p>Аннотация. В данной статье освещены факторы, влияющие на развитие предприятий в условиях сильной конкуренции в нашей стране, принятие мер по обеспечению конкурентоспособности предприятий на рынке с сильной конкуренцией и привлечение для этой цели иностранных инвестиционных фондов.</p> <p>Ключевые слова: предприятие, инвестиции, производство, ресурсы, финансовая устойчивость, экспортный потенциал предприятий, эффективный менеджмент, зарубежный опыт.</p>	<p>Kh.Umarova</p> <p>Issues of ensuring the financial stability of enterprises in the condition of strong competition</p> <p>Abstract. In this article, the factors influencing the development of enterprises in the environment of strong competition in our country, taking measures to ensure the competitiveness of enterprises in the market with strong competition and attracting foreign investment funds for this purpose are highlighted.</p> <p>Keywords: enterprise, investments, production, resources, financial stability, export potential of enterprises, effective management, foreign experience.</p>
--	---

Abdusamat Abdusaitovich Mamanazarov – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

**BANK FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING ZAMONAVIY
MEXANIZMLARINI TATBIQ ETISH**

<p>Annotatsiya. Maqolada moliyaviy globallashuv va misli ko‘rilmagan noaniqlik sharoitida bank sektorini tartibga solishning innovatsion yo‘nalishlari o‘rganiladi. U hozirgi davrda bank faoliyatini tartibga solishni shakllantiradigan global tendensiyalar va milliy o‘ziga xosliklarni o‘rganadi, bu iqtisodiy sektordagi tartibga solish faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari va nuanslarini yoritadi. Muallif moliyaviy inqirozlar, texnologik inqiloblar va COVID-19 pandemiyasi kabi omillarning qo‘shilishi natijasida amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan jahon amaliyotida misli ko‘rilmagan bank faoliyatini tartibga solishning yangi shakllari paydo bo‘lishini aniq misollar orqali ko‘rsatib beradi. Bank faoliyatini tartibga solish tizimlarining samaradorligini oshirish bo‘yicha innovatsion amaliy chora-tadbirlarni joriy etish zarurligi ta’kidlandi. Maqolada ushbu chora-tadbirlar tartibga solish jarayonlarini o‘zgartirishga ta’sir ko‘rsatadigan asosiy yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatib, tartibga solishni takomillashtirishga tubdan yangi yondashuvlarni rivojlantirish uchun kompleks ekspertiza muhimligini ta’kidlaydi.</p> <p>Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, Innovatsion markazlar, Sandbox bank tizmi, SupTech, fintech.</p>
--

Kirish. Jahon iqtisodiyotining hozirgi holati va traektoriyasi, ayniqsa, 2007-2009 yillardagi moliyaviy inqirozdan keyingi ta’kidlanganidek, bir-biri bilan bog‘liq ikkita tendensiyani ta’kidlaydi: iqtisodiy o‘shishni tiklashga e’tiborning kuchayishi va iqtisodiy va bank tizimlarini tartibga solishning kuchayishi. Bozor mexanizmlari iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omili bo‘lib qolsa-da, davlatning pul sohalar va ularning tegishli institutlarini tartibga solishdagi ishtirokini kuchaytirish tomon sezilarli siljish kuzatilmoqda.

Zamonaviy amaliyotlar va ilmiy sa’y-harakatlar samaradorlikni oshirish, moliyaviy barqarorlik talablarini moslashtirish va bank sektorida paydo bo‘layotgan muammolarni hal qilish uchun yangi tartibga solish modellariga intilishni ta’kidlaydi. Bundan tashqari, pul-kredit siyosatini iqtisodiy rivojlanishning boshqa jabhalari bilan yanada yaqinroq muvofiqlashtirish zarurati mavjud.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va ushbu sohadagi tadqiqotlar moliya fanida etarlicha o‘rganilmagan sohani ko‘rsatadi. Iqtisodiyotning turli tarmoqlari o‘rtasidagi o‘zgaruvchan dinamika iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim elementlarini, xususan, bank sektorini o‘rganishda tizimli yondashuvlarni qo‘llashni taqozo etmoqda.

O‘tish davrini boshdan kechirayotgan mamlakatlar global iqtisodiy kuchlarning ta’siriga ayniqsa sezgir bo‘lib, ularning moliyaviy va bank tizimlari birinchi bo‘lib eng ko‘p og‘irlik qiladi. Bank tuzilmasini tartibga solishning imperativi va mohiyatini har tomonlama tushunish, ushbu jarayonni asosiy xususiyatlari, tuzilishi va funktsiyalari orqali tavsiflash maqsadga muvofiqdir. Ushbu yondashuv tartibga solish sohalarini tahlil qilishni osonlashtiradi va

rivojlanayotgan tartibga solish paradigmalari sharoitida moliya institutlari faoliyatining nozik tomonlarini aniqlaydi.

Maqolaning dolzarbligi muhokama qilinayotgan masalaning muhim iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlaridadir. Bank faoliyatini tartibga solishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati postsovet davlatlari suverenitetiga ega bo‘lganidan keyin yaqqol namoyon bo‘ldi. Biroq, sanoatning aniq natijalari tartibga solish mexanizmlarini, xususan, moliyaviy globallashtirishning yangi davri va noaniqlikning kuchayishi doirasida doimiy takomillashtirishni talab qiladi.

Ushbu mamlakatlarda tartibga solish mexanizmlarining uslubiy ahamiyati va shakllantiruvchi xususiyatini hisobga olgan holda, bank tizimini tartibga solish bo‘yicha jahon tajribasini tahlil qilish ularning bank tizimlarida potentsial joriy etish uchun alohida ahamiyatga ega. Bundan tashqari, adabiyot va amaliyotdagi joriy muhokamalar banklar yangi moliyaviy texnologiyalar va raqamli yechimlarni qabul qilishda duch kelishi mumkin bo‘lgan xatarlarni bartaraf etish muhimligini ta’kidlaydi, bu esa bank faoliyatini tartibga soluvchi organlarning tashkiliy va uslubiy yordamini talab qiladi.

Birgalikda bu omillar bank tizimidagi tartibga solish jarayonlarining murakkabligi va universalligini ta’kidlab, tizimning barcha segmentlarining dolzarb ehtiyojlarini qondirish uchun innovatsiyalar va ilg‘or tajribalar va mahalliy va xorijiy amaliyotdan yuzaga kelayotgan hodisalarni integratsiyalashuvining ahamiyatini ko‘rsatib beradi.

Bank faoliyatini tartibga solishning xorij tajribasi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bank sektorida misli ko‘rilmagan o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda, bu raqobat muhitidagi o‘zgarishlar va bank va tartibga soluvchilarning o‘zaro munosabatlari dinamikasidan dalolat beradi. Ushbu o‘zgarishlarni hisobga olgan holda, global texnologik va xatti-harakatlar sharoitida banklarning barqarorligi va raqobatdoshligini ta’minlashda moliyaviy bozorda tarkibiy rivojlanishni rag‘batlantirishga qaratilgan an’anaviy me’yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish va innovatsion tartibga solish echimlarini ishlab chiqish zarur. Iqtisodiy adabiyotlarda ta’kidlanganidek, bank faoliyatini samarali tartibga solish moliya institutlarining tartibga solish choralariga qay darajada rioya qilishlari kerakligini ko‘rsatadigan tartibga solish jarayonlarini maqbul darajasiga erishishga bog‘liq.

Ushbu tartibga solish faoliyatini ortishi odatda moliya institutlarining barqaror ishlashini ta’minlashga qaratilgan tartibga solish choralari yaxshilash natijasida yuzaga kelishini tan olish juda muhimdir. Demak, asosiy e’tibor bu yukni kamaytirishga emas, balki optimal darajaga erishish va uni saqlab qolishga qaratilishi kerak.

Yetakchi xalqaro tashkilotlar bank sektorini tartibga solish standartlarining asosiy me’morlari bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu tashkilotlarga Bank nazorati bo‘yicha Bazal qo‘mitasi (BCBS), Xalqaro Buxgalteriya Standartlari Kengashi (IASB), Qimmatli qog‘ozlar bo‘yicha komissiyalar xalqaro tashkiloti (IOSCO), Pul yuvishga qarshi moliyaviy harakatlar guruhi (FATF) va Moliyaviy barqarorlik forumi kiradi (FSF). Shunisi e’tiborga loyiqki, ushbu tashkilotlarning har biri banklarni tartibga solishda alohida maqsadlarni ko‘zlaydi.

An’anaviy tartibga solish yondashuvlari, birinchi navbatda, kapital yoki likvidlik talablarini belgilashga qaratilgan bo‘lib, bank sektorida raqamli texnologiyalar evolyutsiyasi bilan bog‘liq muammolarni hal qilishda muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Binobarin, bank faoliyatini tartibga soluvchilardan sektor faoliyatini optimallashtirish va muvozanatlash bilan birga, ushbu faoliyatni o‘zgartirishga yordam beradigan innovatsion tartibga solish usullarini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Etakchi xalqaro ekspertlar, jumladan, Moliyaviy barqarorlik instituti, Buyuk Britaniya, Singapur, AQSH, Xitoy, Avstraliya, Kanada va Gonkong ekspertlarining fikriga ko‘ra, bank faoliyatini tartibga solish yondashuvlarini raqamli texnologiyalar landshaftiga moslashtirishda sezilarli yutuqlarga erishgan. Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish sharoitida bank faoliyatini tartibga solishni o‘zgartirishda ushbu mamlakatlar tomonidan qo‘llaniladigan asosiy yondashuvlar tizimli ravishda tashkil etilgan va quyida batafsil tavsiflangan [10]:

Prudensial tartibga solish doirasini belgilash (to‘g‘rilash): moliya bozori moliyaviy texnologiyalarda sezilarli o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda. An’anaviy bank sektoridan tashqarida yangi o‘yinchilarning paydo bo‘lishi bilan mavjud prudensial asoslar ularning faoliyatini to‘liq qamrab ololmasligi mumkin. Bunga javoban ba’zi moliyaiy tashkilotlar o‘zlarining tartibga solish yo‘nalishini muayyan turdagi muassasalardan muayyan faoliyat

turlarini tartibga solishga o‘tkazmoqda va shu bilan tartibga solish perimetrlarini kengaytirmoqda. Ushbu yondashuv regulyatorlarga mavjud vositalar to‘plamini, jumladan, innovatsion markazlar, hamkorlik shartnomalari va tartibga soluvchi sinov maydonlarini kengaytirishga imkon beradi, bu yangi ob’ektlarni tartibga solish talablariga moslashtirishga yordam beradi. Bundan tashqari, u tartibga soluvchilar va manfaatdor tomonlar o‘rtasida yaqin hamkorlikni rivojlantiradi, va tegishli tartibga solish jarayonlarni aniqlashtirishni osonlashtiradi.

Innovatsion markazlar va inkubatorlarni yaratish: bu subyektlar ilg‘or bank mahsulotlari va xizmatlarini yaratish va joriy etishni soddalashtirish uchun yaratilgan. Ular sanoat tashkilotlari, tartibga soluvchi organlar va boshqa manfaatdor tomonlarni umumiy tajribada hamkorlikda jalb qilish imkonini beradi. Bunda banklar qonunchilik asoslari bo‘yicha yangi xizmatlarni taklif qilishlari va tartibga soluvchi organlarga rivojlanayotgan bank tendensiyalari haqida qimmatli bilimlarni taqdim etishlari mumkin. Bundan tashqari, ular banklarga o‘z-o‘zini moliyalashtirishni ta‘minlashda yordam beradi va banklarda etishmayotgan zarur ma‘lumotlar, texnologiya yoki dasturiy ta‘minotlarga ega bo‘lish imkoniyatini yaratadi.

Sandbox bank tizmini yaratish: Ushbu me‘yoriy-huquqiy baza tashkil etilgan banklarga ham, boshqa tashkilotlarga ham tegishli. Uning joriy etilishi, ayniqsa, qonunchilik cheklovlari innovatsion bank takliflarini ilgari surish va qabul qilishga to‘sqinlik qiladigan holatlarda dolzarbdir. Ushbu mexanizm nazorat qilinadigan muhitda innovatsion bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazish, ularni standart litsenziyalash talablaridan ozod qilish va minimal qonunchilik qoidalariga rioya qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, u mavjud tartibga solish standartlariga yaxshiroq moslashishni ta‘minlash uchun tartibga soluvchi organlar bilan hamkorlik qilishni osonlashtiradi. Ushbu eksperimental maydon mijozlar manfaatlarini himoya qilish uchun qattiq tartibga soluvchi nazorat ostida ishlaydi.

Sandbox Banking - bu banklar va kredit uyushmalariga fintech mahsulotlarini mavjud tizimlariga ulashda yordam berish uchun Glyue nomli past kodli integratsiya platformasini yaratuvchi fintech. Banklar va kredit uyushmalari Glyue orqali fintech mahsulotlarini mavjud infratuzilmasi bilan xavfsiz integratsiyalash orqali daromadlarni oshiradi va operatsion samaradorlikni oshiradi. Kompaniyaning fintech hamkorlari moliyaviy institutlar savdosini tezroq yopadi va bank mijozlari tizimlarida uzluksiz integratsiyalashgan tajribalarni taklif qilishlari mumkin.

Bank regulyatorini qayta tashkil etish: Bank tizimida mustahkam tartibga solishni ta‘minlash zarurati an‘anaviy bank biznes modellarini moslashtirish, ularning faoliyati va ko‘lamini qayta tashkil etish zarurligini ifodalaydi. Ushbu evolyutsiya banklarni tartibga soluvchi organlar tomonidan resurslarni qayta taqsimlashni, shu jumladan moliyaviy texnologiyalarning rivojlanishi bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun maxsus tuzilmalarni tashkil etishni talab qilishi mumkin.

SupTech-dan foydalanish: Bu texnologiya tartibga solish jarayonlarini avtomatlashtirish va tartibga solish, moliya sektori ishtirokchilari ustidan nazoratni kuchaytirish imkonini beradi. Bu moliya institutlari tomonidan tavakkalchilik va muvofiqlik monitoringining samaradorligini oshiradi, bu esa banklar uchun mavjud bo‘lgan ma‘lumotlarning dolzarbligi va sifatini oshiradi. Bundan tashqari, u raqamlashtirish va tranzaksion jarayonlarni avtomatlashtirishni osonlashtiradi, tahliliy imkoniyatlarni oshiradi, yangi bank mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish ustidan nazoratni kuchaytiradi hamda yangi, noan‘anaviy biznes modellarini yanada samaraliroq tartibga solish imkonini beradi. SupTech yechimlari, birinchi navbatda, tartibga soluvchi ma‘lumotlar sifatini yaxshilash, protseduralar va vositalarni avtomatlashtirish va optimallashtirish, tahlil qilish texnologiyalarini, jumladan, ma‘lumotlarni tezroq tahlil qilish va yanada murakkab vositalardan foydalanishga qaratilgan.

Banklar uchun uchinchi tomon xizmat ko‘rsatuvchi provayderlarni tartibga solish: Mijozlarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri moliyaviy xizmatlarni taklif qiluvchi ko‘plab fintech kompaniyalari ko‘pincha banklarga uchinchi tomon xizmat ko‘rsatuvchi provayder sifatida ishlaydi. Ushbu kelishuv banklarga turli xil innovatsion mahsulotlar va texnik ekspertizalardan foydalanish imkoniyatini beradi. Biroq, ushbu hamkorlikka qaramay, banklar barcha bog‘liq risklar, jumladan, operatsion, xavfsizlik va bank mavqeiga oid risklar uchun yakuniy javobgarlikni o‘z zimmasiga oladilar. Binobarin, turli yurisdiksiyalardagi tartibga soluvchi organlar banklarning ushbu uchinchi tomon hamkorlariga nisbatan mustahkam risklarni boshqarish dasturlari va

tegishli tekshiruv jarayonlariga rioya qilishlarini ta'minlash uchun asoslarni ishlab chiqmoqda. Odatda, tartibga soluvchi talablar banklarning shartnomaviy kelishuvlar orqali uchinchi tomon xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini qo'lga kiritadi.

Differentsial litsenziyalash rejimlarini amalga oshirish: Innovatsion bank modellari uchun litsenziyalash asoslari turlicha bo'lib, ba'zi yangi tashkil etilgan banklar fintech kompaniyalaridan kelib chiqadi, to'liq bank litsenziyalarini oladi va ularga keng qamrovli bank xizmatlarini taklif qilish imkonini beradi. Aksincha, ko'plab yangi kelganlar an'anaviy banklarga qo'yiladigan qat'iy prudensial talablardan qochib, erkin kirish mezonlaridan foydalanib, muayyan operatsiyalar uchun litsenziyaga ega bo'lishdi. Regulyatorlarga eng yaxshi amaliyot va qoidalaridagi potentsial bo'shliqlarni aniqlash uchun rivojlanayotgan fintech firmalari va banklarining biznes modellarini sinchiklab o'rganish tavsiya etiladi. Nazorat qiluvchi organlarga banklarning biznes modellaridagi o'zgarishlarni diqqat bilan kuzatib borishlari va mavjud me'yoriy-huquqiy bazaga muvofiqligini ta'minlash bo'yicha ko'rsatmalar berishlari tavsiya etiladi. Ushbu jarayonga yordam berish uchun tartibga soluvchilar bank mahsulotlari va xizmatlari tasnifiga asoslangan risk va talablar matritsasi bilan foydalanishlari mumkin. Moliyaviy barqarorlikka tahdidlar yuzaga kelgan hollarda, tartibga soluvchilar bank innovatsiyalari bilan bog'liq risklarni baholash va monitoring qilish mexanizmlarini yaratishi va tegishli javob choralarini belgilashi kerak.

Xalqaro amaliyotni o'rganish shuni ko'rsatadiki, butun dunyo bo'ylab tartibga soluvchilar bu borada turli choralar ko'rgan [14]. Shunisi e'tiborga loyiqki, bir qancha mamlakatlarda bank regulyatorlari quyidagilarga ega:

- keng qamrovli risklarni baholash o'tkazildi (Kanada, Xitoy, Buyuk Britaniya).
- Yangi texnologiyalar (AQSh, Avstraliya, Gonkong) bo'yicha ishlab chiqilgan qoidalar.
- Ilgari tartibga solinmagan faoliyatni qamrab olish uchun prudensial tartibga solish doirasi kengaytirildi (Yangi Zelandiya).
- Normativ-huquqiy bazani ishlab chiqish, tahliliy tadqiqotlar o'tkazish, litsenziyalash va banklar bilan hamkorlik qilish kabi vazifalarni bajaradigan ixtisoslashtirilgan bo'linmalar tashkil etildi (Singapur, Gonkong, Kanada).
- an'anaviy banklar va raqamli texnologiyalardan foydalanadigan yangi bozor ishtirokchilari (AQSh, Buyuk Britaniya, Avstraliya) o'rtasida hamkorlik qilish mexanizmlarini o'rnatdi.
- Raqamli texnologiyalardan foydalangan holda banklarga differensial munosabatda bo'lish imkonini beruvchi me'yoriy-huquqiy bazalar ishlab chiqilgan (Singapur, Yangi Zelandiya).
- Uchinchi tomon xizmat ko'rsatuvchi provayderlarni bevosita nazorat qilish uchun qonun chiqaruvchi vakolatga ega bo'ldi (masalan, Federal xazina tizimi, FDIC va AQShda Monetar nazorat organi; Lyuksemburdagi Moliyaviy nazorat komissiyasi; Saudiya Arabistonidagi valyuta idorasi).

Moliyaviy regulyatorlar moliyaviy innovatsiyalarga va yanada samarali tartibga solish tuzilmalariga tobora ko'proq e'tibor qaratishlari bilan tartibga solishga yangi ma'lumotlarga asoslangan yondashuv paydo bo'ldi. Ushbu yondashuv raqamli transformatsiyalarni kuzatishda ham, ichki operatsion muammolarni hal qilishda ham tartibga solish texnologiyasidan (RegTech) tobora ko'proq foydalanishga asoslangan [20]. Bir qancha moliyaviy regulyatorlar, jumladan Kanada, Buyuk Britaniya, Singapur, Hindiston va Avstraliyadagilar RegTechni qabul qilishga tayyor ekanliklarini bildirdilar [21].

O'zbekistonda banklar faoliyatini tartibga solishning hozirgi holati. Yaqinda yangi tahrirdagi “O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida”gi qonunning qabul qilingani mamlakatimiz bank sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarda yana bir muhim qadam bo'ldi. Mazkur qonun nazorat funksiyalarini kengaytirib, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (MB) uchun yangi vazifa va vakolatlarni belgilab beradi. Islohotlar, birinchi navbatda, iste'molchilar huquq va manfaatlarini himoya qilgan holda bank tizimining barqaror ishlashini ta'minlash, banklar zimmasiga qat'iy majburiyatlarni yuklashga qaratilgan.

Qonun avvalroq “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi va “To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida”gi qonunlarning qabul qilinishi bilan kengaytirilgan MBning huquq va majburiyatlarini birlashtiradi. Shu bilan birga, Prezidentning “Inflyatsiyani nishonlash rejimiga

bosqichma-bosqich o'tish yo'li bilan pul-kredit siyosatini rivojlantirish to'g'risida”gi farmoni 2023-yilgacha inflyatsiya darajasini pasaytirish va 5 foiz darajasida ushlab turishni nazarda tutgan holda inflyatsiyani maqsadlilashtirishga o'tish uchun zamin yaratadi.

Farmonning asosiy jihatlari qatorida MBga pul-kredit siyosatini 2020-yil 1-yanvardan boshlab inflyatsiya darajasini 2021-yilda 10 foizga, 2023-yilgacha esa 5 foizgacha pasaytirishni nazarda tutgan holda bosqichma-bosqich inflyatsiyani nishonlash rejimiga o'tkazish bo'yicha ko'rsatmalar kiradi. Chora-tadbirlar belgilandi. Farmonda muvofiqlashtirilgan siyosiy harakatlar, tarkibiy iqtisodiy o'zgarishlar, narxlarni erkinlashtirish, bank va moliya bozorlarini isloh qilish kabilar kiradi.

MB zimmasiga pul-kredit siyosati vositalarini inflyatsiyani nishonlash standartlari bilan moslashtirish, zamonaviy aloqa siyosatini amalga oshirish va foiz stavkalariga ta'sir ko'rsatish uchun bozor vositalarini joriy etish vazifasi yuklatilgan. Bundan tashqari, farmon makroiqtisodiy tahlil vositalarini, risklarni boshqarishning hosilaviy vositalarini va norezidentlarning moliya bozorlariga kirishi mexanizmlarini ishlab chiqishni yuklaydi.

Bundan tashqari, Qonun “Oqilona baholash” deb nomlangan yangi mexanizmni joriy etadi, bu esa MBga bank operatsiyalarining turli jihatlarini baholashda shakldan ko'ra mazmunga ustunlik berish imkonini beradi. Ushbu mexanizm MBga kredit tashkilotlarining moliyaviy holatini, risklarni boshqarish tizimlarini va ichki nazorat mexanizmlarini samarali baholash imkonini beradi.

Bundan tashqari, Qonun MBga tijorat banklariga favqulodda likvidlikni ta'minlash hamda nazorat funktsiyalarini, jumladan, ichki nazorat, korporativ boshqaruv va kredit shartlarini nazorat qilish vakolatini beradi. Shuningdek, u MBga kredit tashkilotlarini oldindan xabardor qilmasdan yoki boshqa davlat organlari bilan kelishilmagan holda mustaqil ravishda monitoring faoliyati va tekshiruvlarni amalga oshirish imkonini beradi.

O'z mohiyatiga ko'ra, ushbu qonunchilik islohotlari va siyosat bo'yicha ko'rsatmalar O'zbekiston bank sektorini modernizatsiya qilish, tartibga soluvchi nazoratni kuchaytirish va rivojlanayotgan iqtisodiy muammolar sharoitida moliyaviy barqarorlikni oshirish bo'yicha keng qamrovli sa'y-harakatlarni anglatadi.

Xulosa va takliflar. Ko'pgina mamlakatlar raqamli texnologiyalarning izchil rivojlanishi ustidan nazoratni birinchi o'ringa qo'yishadi va bir necha sabablarga ko'ra tegishli tartibga solish choralari amalga oshiradilar:

1. Moliya bozorida yangi subyektlarning paydo bo'lishi oddiy va qulay moliyaviy xizmatlarni taklif qilish, yangi bank mahsulotlarini joriy etishni tezlashtirish orqali moliyaviy inklyuzivlikni kuchaytiradi. Biroq, agar u tartibga soluvchi perimetrga kiritilmasa, moliyaviy tizimning yaxlitligiga tahdid soladi.

2. Transformatsiya jarayonlari an'anaviy moliya institutlarini potentsial ravishda beqarorlashtirishi mumkin, bu esa moliya sektorining tartibli transformatsiyasini boshqarish muhimligini ta'kidlaydi.

Maqolada moliya sektoridagi o'zgarishlar yo'nalishiga ta'sir qiluvchi bir qancha omillar aniqlandi:

- a) Nobank institutlarining qarashlari va transformatsion imkoniyatlari.
- b) an'anaviy banklarning transformatsion muammolarga munosabati va ularning moslashishdagi tezkorligi.
- c) regulyatorlar va nazoratchilarning o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlovchi yoki inhibitorlari sifatidagi roli.

Ushbu o'zgaruvchan landshaft moliya sanoatidagi raqamli transformatsiyaning hozirgi bosqichida tartibga solish paradigmasining o'zgarishidan dalolat beradi. Rivojlanayotgan tartibga solish yondashuvlari an'anaviy va yangi bozor ishtirokchilarining ehtiyojlarini qondirish uchun zarur, ularning faoliyati an'anaviy moliyaviy xizmatlardan tashqarida. Bu tartibga solish perimetrlarini yangilashni, tartibga soluvchilar rolini o'zgartirishni va tartibga solishga innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qiladi. Kengaytirilgan texnologik imkoniyatlar va tartibga solishni bashorat qilish imkoniyati bilan bir qatorda tartibga soluvchilar va nazorat qilinadigan subyektlar o'rtasida yaqinroq o'zaro hamkorlik zarur bo'ladi.

Moliyaviy sektorning raqamli transformatsiyasini samarali boshqarish regulyatorlar va an'anaviy moliya institutlari duch keladigan muammolarni hal qilish uchun tartibga solish yondashuvlarini takomillashtirishni talab qiladi.

Ushbu maqsadlarga erishish va yuqorida qayd etilgan muammolarni hal qilish uchun moliyaviy tartibga solishning quyidagi mexanizmlarini amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Bozor ishtirokchilariga texnik yuklarni kamaytirish uchun bank faoliyatini tartibga solishda takroriy yoki ortiqcha normalarni aniqlash va bartaraf etish.

2. Banklar o'rtasida hamkorlikni rivojlantiruvchi yondashuvlarni shakllantirish va ular uchun mavjud operatsiyalar doirasini kengaytirish, teng sharoit va strategik barqarorlikni ta'minlash hamda moliyaviy inklyuzivlikni oshirish.

3. Bank xizmatlarining raqamli transformatsiyasiga hamqadam bo'lishi uchun tartibga solishning texnologik samaradorligini oshirish va tartibga soluvchi organlarning o'zlari tomonidan tartibga solish va nazorat qilish texnologiyalarini joriy etish.

4. Teng shart-sharoitlarni ta'minlash va raqamli bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirish uchun nobank moliyaviy vositachilikni rivojlantirish uchun samarali rag'batlantirish choralarini ko'rish.

5. Moliyaviy xizmatlar foydalanuvchilarining ehtiyojlari va iste'molchi odatlarini chuqur anglash bo'yicha bank nazorati organlarining malakasini oshirish, shu orqali iste'molchilar manfaatlarini himoya qilgan holda moliyaviy inklyuzivlik va ulardan foydalanish imkoniyatini oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Supyan, V. (2012). Davlatning iqtisodiyotdagi roli: Amerika tajribasi. Muammo nazariyasi va amaliyoti upravleniya. jild. 200, No 4. 53-62-betlar. (rus tilida)

2. Uollison, P. J. (2015). Nima uchun biz banklarni tartibga solamiz? Reglament. jild. 28, No 4. 14-19-betlar.

3. Larionova, I.V. (Tahr.). (2020). Jefferektivnost tizimi regulirovaniya bankovskogo sektora i potrebnosti nacional'noj jekonomiki: monografiya. Bank sektorini tartibga solish tizimining samaradorligi va milliy iqtisodiyot ehtiyojlari: monografiya. Moskva: KNORUS. 172 b. (rus tilida)

4. Lavrushin, O.I. (Tahr.). (2019). Normativ innovatsiyalar va banklar sektori va ih razvitie v interesah nacional'noj jekonomiki: monografiya.

bank sektori va ularning milliy iqtisodiyot manfaatlari yo'lida rivojlanishi: monografiya]. Moskva: KNORUS. 170 p. (rus tilida)

5. Jagit, E.P. (2020). Bank tizimini makropruddensial tartibga solish moliyaviy barqarorlik omili sifatida: monografiya. Moskva: Yurayt nashriyoti. 215 b. (rus tilida)

6. Dyba, M.I., Zvonova, E.A. (Tahr.). (2013). Regulirovanie bankovskoj dejatel'nosti v Ukraina va Rossii v uslovijah globalizacii. Monografiya (Globallashuv sharoitida Ukraina va Rossiyada bank faoliyatini tartibga solish. Monografiya]. Kiev: KNEU. 380 p. (rus tilida) 214

7. Panova G.S. (Tahr.). (2020). Banki va bankovskij biznes v global'noj jekonomike: monografiya [Global iqtisodiyotdagi banklar va bank biznesi: monografiya]. Moskva: MGIMO-Universitet, 879 p. (rus tilida)

8. Rozhdestvenskaya, T.E., Guznov, A.G. (2020). Finansovo-pravovoe regulirovanie bankovskoj dejatel'nosti: monografiya [Bank faoliyatini moliyaviy-huquqiy tartibga solish: monografiya. Moskva: istiqbol. 336 b.

9. Golodnikova A.Y., Efremov A.A., Sobol D.V. va boshqalar. (2018). Regulatornaja politika v Rossii: osnovnye tendencii i arhitektura budushhego [Rossiyadagi tartibga solish siyosati: Asosiy Trendlar va kelajak arxitekturasi]. Moskva: Strategik tadqiqotlar markazi. 192 b. (rus tilida)

10. Broeders, D., Prenio, J. (2018). Moliyaviy nazoratdagi innovatsion texnologiya (suptech) - dastlabki foydalanuvchilarning tajribasi. Siyosatni amalga oshirish bo'yicha FSI Insights. № 9. Bazil: Xalqaro hisob-kitoblar banki. 27 b. URL: <https://www.bis.org/fsi/publ/insights9.pdf>.

11. Llewellyn D. (1999). Moliyaviy tartibga solishning iqtisodiy asoslari. Moliyaviy xizmatlar organi vaqti-vaqti bilan qog'oz. London: FSA. 58 b. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.8957&rep=rep1&type=pdf>.

12. Santos J. A. O. (2000). Zamonaviy bank nazariyasida bank kapitalini tartibga solish: adabiyotlarni ko'rib chiqish. BIS ishchi hujjatlari, № 90. iv, 32 p. URL: <https://www.bis.org/publ/work90.pdf>.

13. Beyker A. (2010). Normativ ushlashni cheklash? Angliya-Amerika, inqiroz siyosati va global moliyaviy boshqaruvdagi o‘zgarishlar traektoriyasi. Xalqaro ishlar, jild. 86, № 3. R. 647–663. doi: 10.1111/j. 1468-2346.2010.00903.x

14. Avstraliya FinTechni qo‘llab-quvvatlash (2016). Hisobot. Avstraliya hukumati. 38 b. URL: <https://treasury.gov.au/sites/default/files/2019-03/Fintech-March-2016-v3.pdf>

15. RegTech-ni ishlab chiqish va qabul qiluvchilarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha fikr-mulohazalarni so‘rash. (2016). Fikr-mulohaza bayonnomasi. FS16/4. London: Moliyaviy boshqaruv organi. 15 b. URL: <https://www.fca.org.uk/publications/feedback-statements/fs16-4-feedback-statement-callin-put-supporting-development-and>.

16. Buyuk Britaniyaning fintech firmalari “virtual sandbox”ni taklif qilishdi. (2017). Moliyaviy yangiliklar. URL: <https://www.fnlondon.com/articles/fintech-body-looks-to-speed-start-ups-route-to-market20170210>

17. Angliya bankinging raqamli valyutalari. (2020). Angliya banki. London. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/research/digital-currencies>.

18. Kanada moliyaviy xizmatlar sektorida texnologiyaga asoslangan innovatsiyalar: bozorni o‘rganish. (2017). Gatineau: Raqobat byurosi Kanada. 78 b. URL: <https://www.competitionbureau.gc.ca/eic/site/cb-bc.nsf/eng/04322.html>.

19. Gonkongdagi FinTech kelajagi. (2017). Moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish kengashi (FSDC). Qog‘oz. No 29. P. 66. URL: https://www.fsd.org.hk/media/auznib11/fsdcpaper_fintech_e.pdf.

20. Virtual banklarni avtorizatsiya qilish bo‘yicha yo‘riqnoma. (2018). Gonkong valyuta organi (HKMA). URL: <https://www.hkma.gov.hk/eng/keyinformation/press-releases/2018/20180530-3.shtml>

21. Tezroq to‘lov tizimining ishga tushirilishi. (2018). Gonkong valyuta organi (HKMA). URL: <https://www.hkma.gov.hk/eng/news-and-media/press-releases/2018/09/20180917-3>.

22. Gonkongning fintech kelajagi 2020 va undan keyin. (2019). Maykl Peyj. URL: <https://www.michaelpage.com.hk/advice/market-insights/industry-reports/hong-kong%E2%80%99s-fintech-future-2020-and-beyond>.

<p style="text-align: center;">А.Маманазаров Внедрение современных механизмов регулирования банковской деятельности</p>	<p style="text-align: center;">A. Mamanazarov Implementation of modern mechanisms for regulating banking activities</p>
<p>Аннотация. В статье рассматриваются инновационные способы регулирования банковского сектора в условиях финансовой глобализации и беспрецедентной неопределенности. В ней рассматриваются мировые тенденции и национальные особенности, формирующие регулирование банковской деятельности в современный период, что проливает свет на особенности и нюансы регуляторной деятельности в экономической сфере. Автор на конкретных примерах показывает, что новые, беспрецедентные в мировой практике формы регулирования банковской деятельности могут быть реализованы в результате сочетания таких факторов, как финансовые кризисы, технологические революции и пандемия COVID-19. Была подчеркнута необходимость внедрения инновационных практических мер по повышению эффективности систем банковского регулирования. В статье выделены основные направления, по которым данные меры влияют на изменение регуляторных процессов, и подчеркнута важность комплексной экспертизы для разработки принципиально новых подходов к совершенствованию регулирования.</p> <p>Ключевые слова: цифровые технологии, Инновационные центры, банковская система «Sandbox», SupTech, финтех.</p>	<p>Abstract. The article discusses innovative ways of regulating the banking sector in the context of financial globalization and unprecedented uncertainty. It examines global trends and national characteristics that shape the regulation of banking activities in the modern period, which sheds light on the features and nuances of regulatory activities in the economic sphere. The author shows using specific examples that new forms of banking regulation, unprecedented in world practice, can be implemented as a result of a combination of factors such as financial crises, technological revolutions and the COVID-19 pandemic. The need to implement innovative practical measures to improve the efficiency of banking regulation systems was emphasized. The article highlights the main areas in which these measures affect changes in regulatory processes, and emphasizes the importance of comprehensive expertise for the development of fundamentally new approaches to improving regulation.</p> <p>Keywords: digital technologies, Innovation centers, Sandbox banking system, SupTech, fintech.</p>

ISSN 2091-5187

☞ “СЕРВИС” ☞

Журнал Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таҳририят
бўлимида нашрга тайёрланди.

12.09.2024 йилда теришга берилди. 27.09.2024 йилда босишга рухсат этилди.
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84_{1/8}. “Times” гарнитураси. Офсет
босма усули. Шартли босма табоғи 15,76. Ҳисоб-нашриёт
табоғи 13,75. Адади 100 нусха. Буюртма № 0110А/24

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Лицензия № 025316.
Реестр № Х-119112.

Манзил: Самарқанд шаҳри, Шохрух кўчаси, 60-уй.

© Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2024.